

Tajná cirkev ako priestor výchovy slobodných mladých ľudí v období komunizmu na Slovensku*

Blanka Kudláčová

1. ÚVOD – SITUÁCIA V ŠKOLSTVE, VZDELÁVANÍ A V CIRKVI PO R. 1948

Po 2. svetovej vojne prišlo v Československu pod vplyvom sovietskej politiky k výraznému obratu aj v školstve a vzdelávaní. Na Slovensku prišlo k zoštátneniu školstva už koncom 2. svetovej vojny v zmysle nariadení povstaleckej Slovenskej národnej rady (nariadenie o poštátnení školstva na Slovensku č. 5/1944, Sb. n. zo dňa 6. septembra 1944) a neskôr v zmysle nariadenia o poštátnení školstva na Slovensku (nariadenie o poštátnení školstva na Slovensku č. 34/1945 Zb. n. zo dňa 16. mája 1945). Išlo o prvé akty domácej ľavicovo orientovanej politiky. Realizácia nariadení znamenala jednak zánik cirkevného školstva¹ a tiež koniec plurality vo vzdelávaní.² V rokoch 1945 až 1948 sa odohrávali mocenské zápasy

* Článok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0106/20 *Sloboda vs. nesloboda vo vzdelávaní a výchove na Slovensku v období rokov 1948–1989*.

¹ Cirkvi sa angažovali najmä v oblasti ľudového školstva. V zmysle Súhrnného výkazu ľudových škôl na Slovensku k 1. 11. 1931 bolo z celkovo 4 065 ľudových škôl 2 423 konfesijných, čo predstavuje 60% (išlo o školy rímskokatolícke – tých bolo najviac, gréckokatolícke, evanjelické a. v., evanjelické reformované a židovské), porov. *Slovenské školstvo v prítomnosti*, Praha: Štátne nakladateľstvo, 1932, s. 11 a 18. Situácia v školstve v období tzv. Slovenského štátu bola špecifická, keďže všetky reformy prebiehali v súlade s ideológiou Hlinkovej ľudovej strany (napr. bolo zrušené koedukované vyučovanie mládeže, čím sa znížili počty dievčat na stredných školách; z pôvodných štyroch typov ľudových škôl – štátne, cirkevné, obecné a súkromné, ostali len dva typy – obecné a cirkevné a pod.); porov. *Päť rokov slovenského školstva 1939–1945*, Bratislava: Ministerstvo školstva a národnej osvety, 1944; tiež Ľubica KÁZMEROVÁ, „K otázkam vývoja školského systému a legislatívy,“ in *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918–1945*, ed. Blanka Kudláčová, Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2016, s. 198–216.

² Riešenie otázky cirkevných škôl malo na Slovensku inú podobu ako v Čechách. Rozhodnutie Slovenskej národnej rady o zoštátnení škôl bolo reakciou na právnu normu

o charakter školstva a jednotnú štátnu školu.³ Po komunistickom puči v r. 1948, keď sa vlády v Československu ujala komunistická strana, bol dňa 21. apríla 1948 schválený školský zákon č. 95/1948. Zákon zjednotil systém vzdelávania a zároveň vytvoril štátny monopol na vzdelávanie s prosovietskou orientáciou. V tomto zmysle mali školy vychovávať „národne a politicky uvedomelých občanov ľudovodemokratického štátu, statočných ochrancov vlasti a oddaných zástancov pracujúceho ľudu a socializmu“.⁴ Išlo o prvú etapu v rozvoji československej socialistickej školy, ktorá bola indoktrinovaná ideológiou marxizmu-leninizmu,⁵ čomu bol podriadený obsah vzdelávania na všetkých stupňoch škôl a tiež aktivity detí a mládeže vo voľnom čase.

Už v roku 1953 bol prijatý nový školský zákon č. 31/1953. V § 1 nájdeme definovaný cieľ socialistickej školy: „Pre socialistickú spoločnosť, ktorú budujeme, musí naša škola vychovávať všestranne rozvinutých a dokonale pripravených nových socialistických občanov – robotníkov, roľníkov a inteligenciu.“⁶ To, že školstvo prechádzalo zložitým vývojom, potvrdzuje fakt, že v roku 1960 bol prijatý ďalší školský zákon č. 186/1960. Opäť zdôraznil výchovu k marxizmu-leninizmu a vyžadoval „celospoločenský charakter výchovy“, teda „jednotné pôsobenie školy, rodiny a spoločnosti“.⁷ Výchova bola podľa neho záležitosťou celej spoločnosti a mala byť realizovaná pod vedením Komunistickej strany Československa (ďalej len KSČ). Vo vzťahu k rodine zákon definoval, že „je čestnou povinnosťou rodičov vychovávať svoje deti zhodne so školou v uvedomelých občanov socialistickej republiky a byť im vzorom

z obdobia tzv. Slovenského štátu, v zmysle ktorej všetky ľudové školy po r. 1940, ako už bolo spomenuté, museli patriť cirkvám alebo obciam. Tento krok súvisel s kolaboráciou predstaviteľov rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku s Hlinkovou ľudovou stranou, ktorá bola v rokoch 1939 až 1945 jedinou nositeľkou moci. V českých krajinách takáto právna norma nebola prijatá, cirkevné školy tam existovali, i keď v malom počte (ešte v r. 1949 tu existovalo okolo 100 cirkevných škôl); koniec cirkevného školstva bol zavŕšený až likvidáciou rehoľných spoločenstiev na území celého štátu, porov. Záboj HORÁK, *Cirkve a české školství*, Praha: Grada, 2011.

³ Porov. Radim CIGÁNEK, *Politický zápas o jednotnou státní školu 1945–1949*, Praha: Karolinum, 2009.

⁴ Školský zákon č. 95/1948.

⁵ Bližšie k transformácii školstva a implementácii ideológie marxizmu-leninizmu do vzdelávacieho systému na Slovensku pozri Milan OLEJNÍK, *Implementácia marxisticko-leninskej ideológie vo sfére vzdelávania na Slovensku v kontexte politického vývoja v rokoch 1948–1953*, Prešov: Universum-EU, 2018.

⁶ Školský zákon č. 31/1953.

⁷ Školský zákon č. 186/1960.

pri plnení všetkých občianskych povinností“,⁸ z čoho je evidentné, že štát zasahoval aj do rodinnej výchovy.

Získať mladých ľudí pre politické ciele bolo tiež úlohou novovznikajúcich organizácií zameraných na prácu s deťmi a mládežou, ktoré pracovali pod dohľadom KSČ. Už 27. februára 1948 Predsedníctvo Ústredného akčného výboru Národného frontu rozhodlo, aby sa Svaz československé mládeže (SČM) stal jedinou a jednotnou organizáciou všetkej mládeže. Podobné opatrenie sa uskutočnilo aj na Slovensku na základe uznesenia Ústredného akčného výboru slovenského Národného frontu z 29. februára 1948, čím vznikol SSM (Sväz slovenskej mládeže) ako jediná a výlučná organizácia mládeže na území Slovenska.⁹

Dôležitou smernicou pre budovanie vysokých škôl v pofebruárovom období bol IX. zjazd KSČ v máji 1949, na ktorom sa vtedajší prezident Klement Gottwald vyjadril: „Skúsenosť nás učí, že pre budovanie socializmu si musí pracujúci ľud vychovávať vlastnú inteligenciu, ktorá pochádza z jeho stredu a je s ním ideologicky spätá.“¹⁰ Už v prvom vysokoškolskom zákone schválenom po r. 1948 (č. 58/1950) v § 2 nachádzame: „Úlohou vysokých škôl, ako škôl najvyššieho stupňa, je vychovávať odborne i politicky vysoko kvalifikovaných pracovníkov, verných ľudovodemokratickej republike a oddaných myšlienke socializmu...“¹¹ Vo vysokoškolskom zákone z r. 1966 je už explicitne uvedená aj výchova k ideológii marxizmu-leninizmu; úlohou vysokých škôl je podľa § 2a „vychovávať vysoko vzdelaných, odborne kvalifikovaných pracovníkov, pripravených na základe znalostí marxizmu-leninizmu morálne a politicky pre všetky oblasti života socialistickej spoločnosti.“¹² Na spomínanom IX. zjazde KSČ bol marxizmus-leninizmus¹³ označený ako ideologická základňa vzdelávania na školách a jediná „vedecká

⁸ Tamtiež.

⁹ Bližšie k výchove a vzdelávaniu na Slovensku po 2. svetovej vojne a v období komunizmu pozri Blanka KUDLÁČOVÁ, *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945–1989*, Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2019.

¹⁰ Klement Gottwald, *Spisy*, Bratislava, 1960.

¹¹ *Zákon o vysokých školách č. 58/1950*.

¹² *Zákon o vysokých školách č. 19/1966*.

¹³ Podľa Katuninca bol v našom prostredí „marxizmus omnoho viac než len spoločensko-vednou teóriou či politickým programom, stal sa mocne pôsobiacim mýtom o vytvorení nového človeka“; porov. Milan KATUNINEC, *Fašizmus, národný socializmus a komunizmus. K ideovým zdrojom, praxi a možným rizikám návratu totalitarizmu*, Bratislava, VEDA, 2010, s. 293.

náuka“.¹⁴ Od akademického roka 1948/1949 sa na niektorých vysokých školách začali prednášať predmety o vývoji socializmu a na „základe uznesenia Politického sekretariátu ÚV KSČ z 8. septembra 1951 sa na vysokých školách malo zaviesť štúdium marxizmu-leninizmu“.¹⁵ Tým sa komunistická strana a jej organizácie stali pilierom politickej a ideologickej činnosti na vysokých školách, na ktorých boli zriadené katedry, resp. ústavy marxizmu-leninizmu.

Kresťanské cirkvi,¹⁶ ich aktivity a cirkevné školstvo – ako už bolo spomenuté, mali na území Slovenska silnú tradíciu. Cirkvi a ich predstavitelia sa po prevzatí moci komunistami stali najväčším vnútorným nepriateľom štátnej moci. Podobne však tomu bolo vo všetkých krajinách, kde sa dostal k moci komunistický režim. „Komunisti chápali náboženstvo ako ‘ópium ľudstva’, relikť minulosti a očakávali budúci konflikt ako nevyhnutný; naopak, cirkvi hodnotili nový režim ako ateistický a protináboženský.“¹⁷ Podľa Jakubčina bola „Cirkev v komunistickom Československu jedinou legálne pôsobiaceou inštitúciou, ktorej svetonázorová orientácia sa nezhodovala, ba priam odporovala oficiálnej štátnej ideológii marxizmu leninizmu“.¹⁸ Predstavitelia štátnej moci venovali pôsobeniu cirkví a ich činnosti veľkú pozornosť a chceli zamedziť ich vplyvu na spoločnosť.¹⁹ Začalo obdobie prenasledovania cirkví a ich členov, ktoré prostredníctvom silných politicko-mocenských represívnych zásahov v rokoch 1948 až 1953 dostalo cirkvi pod „kuratelu moci“.²⁰ Podľa Kaplana boli predstavitelia cirkví druhou najpočetnejšou prenasledovanou skupinou v období komunizmu. Voči katolíckej cirkvi nešlo len o jednot-

¹⁴ Bližšie k politickému ovládnutiu vysokých škôl na Slovensku pozri Soňa GABZDILOVÁ, *Ako sme študovali v totalite. Vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku pod ideologickým diktátom Komunistickej strany Československa 1948–1953*, Prešov: Univerzum-EU, 2018.

¹⁵ Tamtiež, s. 116.

¹⁶ Podľa sčítania obyvateľstva k 1. marcu 1950 sa k cirkvám na Slovensku hlásilo 3 432 638 obyvateľov (99,72 %) a len 9 679 (0,28 %) obyvateľov uvádzalo, že sú bez vyznania. Najväčšou a najvplyvnejšou bola katolícka cirkev rímskeho a gréckeho rítu (k rímskokatolíckemu vyznaniu sa hlásilo 76,20 % obyvateľov a ku gréckokatolíckemu 6,55 %, spolu 82,75 %). Druhou najpočetnejšou cirkvou bola evanjelická cirkev augsburského vyznania (12,88 % obyvateľstva), porov. Jan PEŠEK – Michal BARNOVSKÝ, *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948–1953*, Bratislava: VEDA, 1997.

¹⁷ Tamtiež, s. 15.

¹⁸ Pavol JAKUBČIN, *Pastieri v osídľach moci*, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012, s. 111.

¹⁹ Karel KAPLAN, *Štát a cirkev v Československu v letech 1948–1953*, Brno: Doplněk, 1993, s. 20–22.

²⁰ Jan PEŠEK – Michal BARNOVSKÝ, *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953–1970*, Bratislava: VEDA, 1999, s. 9.

livé zásahy, ale o „systematické perzekučné ťaženie“, s cieľom „katolícku cirkev si podriadiť, oslabiť a rozložiť“.²¹

Plán boja s cirkvou bol zo strany vládnej garnitúry plánovaný v dvoch etapách. „Prvá etapa mala zahrnúť právne zmeny, ktoré by duchovenstvo uvrhli do závislosti od štátu. Druhá mala spočívať v izolácii cirkevnej hierarchie, ktorú by postupne nahradili duchovní oddaní štátu.“²² Komunisti chceli veriacich získať ako spojenca pre budovanie socializmu a začali vytvárať podmienky na postupné oklieštenie a zánik cirkví – a tým aj náboženstva. Už od prelomu rokov 1948/49 začali systematicky mapovať situáciu v jednotlivých cirkvách a v ich personálnom potenciáli. Štátna bezpečnosť (ďalej ŠtB) vytvárala zoznamy všetkých kňazov, súčasťou týchto zoznamov boli aj záznamy o ich činnosti. Rokovania medzi biskupmi katolíckej cirkvi a vládou boli definitívne prerušené v marci 1949 po objavení odpočúvacích zariadení na porade slovenských a českých biskupov v Dolnom Smokovci.²³ Po neúspešných rokovaniach s katolíckou cirkvou, ale i ostatnými cirkvami, pripravili predstavitelia štátnej moci tzv. cirkevné zákony.

Podľa zákona č. 217/1949 bol zriadený Štátny úrad pre veci cirkevné. Jeho ekvivalentom na Slovensku bol Slovenský úrad pre veci cirkevné, ktorý začal svoju činnosť vyvíjať od novembra 1949. Kňazi tak mali dvojitú podriadenosť: v prvom rade boli podriadení cirkevným štruktúram, no takisto aj úradu pre veci cirkevné, a to u nich spôsobovalo vnútorné napätie. Ďalší cirkevný zákon – zákon č. 218/1949 o hmotnom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností – bol prijatý v októbri 1949. Vláda ho prezentovala ako veľkorysú náhradu za odňaté cirkevné majetky, pretože pre kňazov ustanovil novú, výhodnejšiu platovú úpravu. Zákon však znamenal absolútnu podriadenosť kňazov štátu, keďže v jeho zmysle mohli duchovnú činnosť vykonávať len tí, ktorí mali štátny súhlas a zložili sľub vernosti štátu. Tým štátna moc legalizovala možnosť eliminovať ktoréhokoľvek nepohodlného kňaza.

Okrem schválenia cirkevných zákonov nasledovali ďalšie likvidačné zásahy voči cirkvám. V snahe o rozdelenie kňazov štátna moc podporovala vznik tzv. hnutia vlasteneckých kňazov, ktorí kolaborovali s re-

²¹ Karel KAPLAN, „Politická perzekuce za komunistického režimu v Československu,“ in *Sešity ústavu pro soudobé dějiny AV ČR*, svazek 12, Praha: AV ČR, 1993, s. 14.

²² Andrzej GRAJEWSKI, *Jidášův komplex. Zraněná církev: Křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*, Praha: Prostor, 2002, s. 45.

²³ JAKUBČIN, *Pastieri v osídlech moci*.

žimom. Vládnym nariadením o bohosloveckých fakultách č. 112/1950 boli zrušené všetky diecézne semináre, toto štúdium sa na Slovensku sústredilo na Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulte v Bratislave. Zároveň boli vydané pokyny na prekádovanie pedagogických pracovníkov a seminaristov. Gréckokatolícku cirkev na Slovensku, patriacu pod Rím, sa štátna moc pokúsila zlikvidovať tak, že ju násilne spojila s pravoslávnu cirkvou a oficiálne požiadala o jej jurisdikciu pravoslávneho moskovského patriarchu (Akcia P). Na východnom Slovensku, kde majú tieto cirkvi početné zastúpenie, to spôsobilo medzi veriacimi spomínaných cirkví veľkú nevraživosť. V roku 1950 sa uskutočnili dva zásahy proti mužským rehoľným rádom (Akcia K1 v apríli a K2 v máji).²⁴ Bezpečnostné zložky obsadili všetky kláštory a rehoľníkov sústredili do centralizačných a internačných kláštorov. V auguste 1950 sa uskutočnil podobný zásah aj proti ženským rádom (Akcia R). Rehoľníci a rehoľníčky boli buď väznení, alebo zaradení do výroby ako manuálni pracovníci, príp. mohli odísť pracovať ako civilní občania. Mladí rehoľníci, ktorí ešte neprešli vojenskou službou, boli odvedení k PTP²⁵ a najstarší rehoľníci boli sústredení v charitatívnych domoch. Na Slovensku boli týmto činom de facto zrušené všetky mužské a ženské kláštory. V r. 1950 režim izoloval a internoval všetkých biskupov, mnohí z nich boli niekoľko rokov vo väzení, niektorí boli odsúdení na doživotie. V priebehu toho istého roka boli na jednotlivé biskupské stolce dosadení štátni dozorcovia, ktorí úplne obmedzili činnosť zvyšných biskupov. Boli tiež zrušené všetky cirkevné spolky a časopisy. To spôsobilo, že cirkvi na Slovensku boli rozvrátené a neschopné riadneho fungovania.²⁶ Grajewski opisuje situáciu nasledovne:

Bilancia stalinskej epochy bola pre cirkve v českých krajinách a na Slovensku tragická. Bola to cirkve bez biskupov a kňazov, prísne kontrolovaná štátnou správou a duchovnými, ktorí sa jej podriadili. Tento stav bol dôsledkom mnohoročnej politiky, ktorú v roku 1950 vtedajší minister spravodlivosti dr. Alexej Čepička zhrnul do hesla „dostať cirkve na kolena“.²⁷

²⁴ Bližšie František VNUK, *Akcie K a R: Zásahy komunistického režimu proti rehoľiam v rokoch 1950–1956*, Bratislava: RKCMBF, 1995, s. 27–28.

²⁵ PTP – pomocné technické prápory – útvary Československej ľudovej armády, v ktorých boli zhromažďovaní politicky nespoľahliví občania, využívaní na ťažké a nebezpečné práce, vznikli na jeseň 1950.

²⁶ Bližšie PEŠEK – BARNOVSKÝ, *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948–1953; tiež Likvidácia reholí a ich život v totalite*, ed. Pavol Jakubčín, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010.

²⁷ GRAJEWSKI, *Jidášův komplex*, s. 49.

Podľa Mikloška sa komunistický režim v Československu snažil v tomto čase vytvoriť tzv. národnú cirkev, odtrhnutú od Vatikánu.²⁸ Štát podporoval len prореžimných kňazov a ich aktivity, k čomu slúžili štátom vytvorené platformy: tzv. Katolícka akcia, Mierové hnutie katolíckych kňazov, ale tiež napr. Katolícke noviny. Iné aktivity boli považované za protištátnu činnosť a boli tvrdo trestané. Práca s deťmi a mládežou bola zvlášť sledovaná, pretože išlo o narušanie výchovy budúcej generácie v duchu ideí socialistického štátu.

2. CIEĽ ŠTÚDIE A SÚČASNÝ STAV BÁDANIA DANEJ PROBLEMATIKY

Náš príspevok je zameraný na model ilegálnej náboženskej výchovy univerzitných študentov v prostredí tajnej Cirkvi na Slovensku. Ide o špecifický segment edukácie a tiež špecifický fenomén náboženskej výchovy v období neslobody. Práca s univerzitnými študentmi bola historicky prvou a zároveň najmasovejšou zložkou tzv. laického apoštolského hnutia, ktoré okrem práce s vysokoškólakmi postupne rozvíjalo aj prácu s deťmi a mládežou a prácu s rodinami. Táto špecifická oblasť dejín ilegálnej konfesionalnej výchovy nie je doteraz preskúmaná, knižne evidujeme zatiaľ len publikácie spomienkového charakteru (tzv. memoárové). Sú zväčša z pera hlavných aktérov tajnej cirkvi, je to napríklad J. Ch. Korec SJ: *Od barbarskej noci. Na slobode*, Bratislava: Lúč, 1989; F. Mikloško: *Nebudete ich môcť rozvrátiť: Z osudov katolíckej Cirkvi na Slovensku v rokoch 1943–89*, Bratislava: Archa, 1991; V. Vaško: *Profesor Kolakovič*, Bratislava: Charis, 1993; S. Krčméry – V. Jukl: *V šľapajach Kolakoviča*, Bratislava: Charis, 1996; S. Krčméry: *Pravdou proti moci. Príbeh muža, ktorého nezlomili*, Bratislava: Artis Omnis, 2014; Š. Šmálik: *Veľký štyridsaťročný pôst Cirkvi na Slovensku*, Bratislava: Charis, 1996; J. Šimulčík: *Svetlo z podzemia*, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997; *Zápas o nádej*, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000 a *Čas odvahy*, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2017; J. Brocka – R. Brocková: *Kým prišiel November...*, Trnava: Dobrá kniha, 2009; E. Trizuljaková: *Spomienky na Máriu Pecikovou*, Bratislava: Zing print, 2016; M. Gavenda: *Odkaz tajnej Cirkvi*, Bratislava: Don Bosco, 2017.

²⁸ František MIKLOŠKO, „Tri dvadsaťročia cirkvi na Slovensku (1948–2009),“ *Impulz*, č. 3 (2009), <http://www.impulzrevue.sk/article.php?460> [cit. 20. 2. 2020].

Čo sa týka publikácií na báze archívneho bádania, ide najmä o knižné publikácie dvojice historikov J. Pešek – M. Barnovský: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948–1953*, Bratislava: VEDA, 1997; *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953–1970*, Bratislava: VEDA, 1999 a *V zovretí normalizácie. Cirkvi na Slovensku 1969–1989*, Bratislava: VEDA, 2004; zborníky v editorstve P. Jakubčina (ed.): *Likvidácia reholí a ich život v ilegalite v rokoch 1950–1989*, Bratislava: ÚPN, 2010; *Pastieri v osídľach moci. Komunistický režim a katolícki kňazi na Slovensku v rokoch 1948–1968*, Bratislava: ÚPN, 2012; *Skryté pôsobenie cirkvi na Slovensku v rokoch 1948–1989*, Bratislava: ÚPN, 2018; M. Gavenda: *Fortes in fide. Skúsenosť a odkaz tajnej cirkvi na Slovensku v rokoch 1969–1989*, Trnava: Dobrá kniha, 2014; tiež publikácie L. Csontos SJ, ktoré sa však venujú tejto oblasti len čiastočne a sú zamerané na pôsobenie rehole jezuitov (Spoločnosť Ježišova): L. Csontos SJ: *Verejne a utajene. Jezuiti na Slovensku v rokoch 1919 až 2014*, Olomouc: Refugium, 2015 a *The River from the Temple*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Collegium Bobolanum, 2019.

Čo sa týka výskumne zameraných prác na báze metódy *oral history*, evidujeme zatiaľ výskum zameraný na prácu s deťmi v tajnej cirkvi (B. Kudláčová – N. Šebová, 2017), ktorého výsledky sú publikované v štúdiách: B. Kudláčová – N. Šebová: „Model práce s deťmi v tajnej cirkvi na Slovensku v rokoch 1973–1989,“ in *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od obdobia normalizácie po pád komunizmu*, ed. B. Kudláčová, Trnava, Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2018, s. 219–235 a B. Kudláčová – N. Šebová: „Illegal Confessional Education of Children in Slovakia in the Period of Socialism (Political and Religious Context),“ *Paedagogica Historica* 2020, č. 4 (56), s. 481–502. Ďalšie články k problematike tajnej cirkvi možno nájsť od už spomínaných autorov, najmä F. Mikloško, R. Letz, P. Jašek, P. Jakubčin, O. Podolec, M. Gabčo, F. Neupauer, L. Csontos, J. Šimulčík, A. Sarközyová, A. Rajský a iní. Veľmi zaujímavá sa s uvedenou problematikou vysporiadal aj poľský historik a publicista A. Grajewski vo svojej knihe *Jidášův komplex. Zraněná církev: Křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*, Praha: Prostor, 2002 (orig. *Kompleks Judasza. Kościół zraniony*), Poznań: W drodze, 1999. Autor v nej na základe faktov analyzuje dejiny cirkvi v bývalom Sovietskom zväze, Československu, Poľsku, Maďarsku a NDR počas komunistického režimu a odhaľuje inštitucionálne mechanizmy nedodržiavania ľudských práv. Opisuje, ako je možné vytvoriť v centre Európy v polovici

20. storočia systém založený na násilí a lži, ktorý bol navonok prezentovaný ako výdobytok humanizmu.

3. FENOMÉN TAJNEJ CIRKVI NA SLOVENSKU A JEHO POČIATKY, LAICKÉ APOŠTOLSKÉ HNUTIE

Ako už bolo spomenuté vyššie, činnosť cirkví na Slovensku bola po februárovom prevrate veľmi skoro obmedzená a paralyzovaná, rehole boli zrušené a neschopné riadneho fungovania. Podľa Šimulčíka vznikla tajná cirkev v období normalizácie, teda po roku 1969, hoci jej „korene siahajú do päťdesiatych rokov“,²⁹ do obdobia tvrdých represii proti cirkvi zo strany štátnej moci. Treba však uviesť, že tajná cirkev má svoj pôvod ešte skôr, a to v spoločenstvách laického apoštolátu, ktoré sa na Slovensku vytvárali na báze Katolíckej akcie³⁰ a existovali legálne do roku 1948. V rámci Katolíckej akcie pôsobila v Bratislave Ústredná katolícka kancelária (ÚKK), ktorá sústreďovala a koordinovala jej činnosť na Slovensku. Veriaci aktivisti v ÚKK patrili do hnutia Rodina, ktoré po príchode na Slovensko v roku 1943 v Bratislave založil charizmatický chorvátsky jezuita Tomislav Kolakovič (rodným menom Pogljajen, 1906–1999).³¹ Členovia hnutia vytvárali nábožensky orientované krúžky, sústreďovali mladú slovenskú inteligenciu, viedli ju k osobnému prehĺbovaniu náboženského života a presadzovali myšlienku apoštolátu Rus-

²⁹ Ján ŠIMULČÍK, *Svetlo z podzemia*, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997, s. 15.

³⁰ Základy Katolíckej akcie (rozličných hnutí laického apoštolátu) položil v roku 1922 pápež Pius XI. encyklikou *Ubi arcano*. Encyklika zdôraznila povolanie každého kresťana k všeobecnému kňazstvu a vyzývala všetkých pokrstených, aby apoštolovali v prostredí, ktoré je im najbližšie a v ktorom žijú (rodina, škola, pracovisko a pod.).

³¹ Na územie Slovenského štátu vkročil Kolakovič dňa 13. septembra 1943. Prechodne sa ubytoval u jezuitov, kde si neporozumel s vtedajším provinciálom Mikušom, ktorý bol prívržencom Tisa. Následne získal ubytovanie v ústredí Združenia katolíckej mládeže. Kolakovičov apoštolát bol zameraný na tri okruhy: organizácia, formácia členov a ovplyvňovanie verejnosti. Rodina sa stala organizátorom Katolíckej akcie u nás dovtedy prakticky neznámeho „jocistického“ typu. Termín *jocismus* je odvodený z iniciál JOC – *Jeunesse ouvrière chrétienne* (Hnutie kresťanskej robotníckej mládeže). Založil ho abbé Joseph Cardijn (neskôr kardinál) pred 2. svetovou vojnou v Belgicku. Keď Cardijn na pozvanie Rodiny navštívil v roku 1946 Prahu, vyhlásil, že Kolakovič bol spoluzakladateľom JOC, rozšíreného v celom kresťanskom svete. V našich podmienkach sa však viac darilo apoštolátu, ktorý bol zameraný na študentov, porov. Václav Vaško, „Legendárny profesor Kolakovič,“ in *Teologické texty* 4 [18] (2007): 210–214.

ka. Prostredníctvom už existujúcej ÚKK organizovali exercície, rekolekcie, prednáškové cykly, letné tábory, zrazy katolíckej mládeže. Tiež sa pripravovali na možnosť prenasledovania cirkvi. Kolakovič ako znalec sovietskej politiky predpokladal nastolenie komunistického režimu aj na Slovensku a snažil sa pripraviť členov Rodiny na fungovanie v ťažkých časoch socializmu.³²

Duchovné vedenie členov laického apoštolátu zabezpečovali kňazi. Do Rodiny patrili najmä vysokoškolskí študenti, ktorí sa stretávali v malých spoločenstvách. Tie mali výchovno-formačný charakter nielen v zmysle náboženskom, ale tiež personálnom, ich cieľom bolo vychovať zrelé kresťanské osobnosti. Spoločenstvá Rodiny sa stretávali každú nedeľu dopoludnia: stretnutie začínalo sv. omšou, nasledovali raňajky a potom výmena informácií o politickej situácii a novinkách zo života cirkvi, tzv. „porada“.³³ Aktivity Rodiny sa z Bratislavy postupne rozšírili na celé Slovensko.³⁴

Začiatkom januára 1946 došlo k nečakanému zatýkaniu v študentských krúžkoch bratislavskej Katolíckej akcie. Krčméry, Jukl a ďalší členovia Rodiny boli zatknutí, Kolakovič sa o niekoľko dní sám prihlásil na policajnom riaditeľstve. Boli obvinení z protištátnej činnosti, ktorú im však nedokázali, Kolakovič bol prepustený 29. júna 1946. Následne odcestoval do Prahy, dňa 1. augusta 1946 odišiel vlakom s belgickými repatriantmi a ukončil svoj pobyt v Československu.³⁵

³² Podľa Vaška, dva-tri dni pred slovenským povstaním (29. 8. 1944) sa v Banskej Bystrici konala konferencia slovenských biskupov, na ktorú biskup Škrábik prizval aj Kolakoviča. Ten biskupom predložil memorandum *Pastorácia pre ťažké časy*, v ktorom navrhol zriadiť paralelne popri oficiálnej duchovnej správe aj tajnú a vyčleniť pre jej potreby vhodných kňazov, a to ešte do príchodu Červenej armády. Biskupi návrh neprijali. Kolakovičovú výzvu si však osvojili členovia Rodiny a nimi vedené krúžky. Vaško považuje tento akt za zrodenie tajnej cirkvi. Porov. VAŠKO, „*Legendárni profesor Kolakovič*“, s. 211.

³³ Porov. František MIKLOŠKO, *Nebudete ich môcť rozvrátiť: Z osudov katolíckej Cirkvi na Slovensku v rokoch 1943–89*, Bratislava: Archa, 1991.

³⁴ „Bratislava bola vtedy jediným vysokoškolským mestom na Slovensku, a tak členovia Rodiny pochádzali zo všetkých kútov Slovenska. Kolakovič s nimi cestoval do ich domovov, a tak nadväzoval kontakty po celom Slovensku s kňazmi a laikmi.“ Porov. Václav VAŠKO, *Profesor Kolakovič*, Bratislava: Charis, 1993, s. 13. V r. 1945 Kolakovič založil krúžok Rodiny aj v Košiciach, tamtiež, s. 32; tiež Martin GABČO, „Protikomunistické aktivity‘ košickej Rodiny v rokoch 1948–1953,“ *Pamäť národa*, č. 3 [14] (2018): 78–89.

³⁵ VAŠKO, *Profesor Kolakovič*, s. 48.

Po prevzatí moci komunistami (1948) sa členovia spoločenstva Rodina začali stretávať tajne a svoje aktivity začali vykonávať veľmi opatrne. Po ich odhalení komunistami v r. 1951 nasledovali tvrdé tresty a väzenie pre mnohých jej členov. Medzi nimi boli aj lekár a katolícky laik Silvester Krčméry (1924–2013), ktorý bol odsúdený na 13 rokov, a Vladimír Jukl (1925–2012), katolícky laik³⁶ a matematik, ktorý bol odsúdený na 25 rokov, z čoho vo väzení strávil 13 a pol roka. Práve Krčméry a Jukl sa po návrate z väzenia vďaka svojim skúsenostiam s profesorom Kolakovicom a so spoločenstvom Rodina vo veľkej miere pričínili o rozvoj aktivít tajnej cirkvi v 60. rokoch.

Československo sa podľa novej ústavy (1960) stalo socialistickým štátom (ČSSR). V 60. rokoch prišlo k politickému uvoľneniu a tieto procesy politického „odmäku“ vyvrcholili tzv. Pražskou jarou. Na uvoľnenie pomerov na Slovensku mal vplyv aj fakt, že Alexander Dubček sa stal prvým tajomníkom ÚV KSS (1963) a v mocenských aparátoch prebiehali viaceré personálne zmeny. V roku 1960 bola v Československu vyhlásená najväčšia amnestia politických väzňov: v dňoch 10. až 12. mája 1960 opustilo brány väzníc 5601 politických väzňov, teda 64 percent z celkového počtu 8708.³⁷ Z väzenia boli prepustení viacerí biskupi, kňazi a náboženský aktivisti,³⁸ ďalších prepustili v nasledujúcich rokoch, v r. 1968 boli prepustení všetci politickí väzni. Prepustení biskupi a kňazi sa však nemohli ujať svojich úradov v diecézach, pretože nedostali od príslušných štátnych inštitúcií súhlas k verejnej činnosti, viacerí z nich teda pracovali ako robotníci. Podľa Letza sa prepustení náboženský aktivisti začali kontaktovať, aby si vymenili skúsenosti a hľadali nové cesty a možnosti, ako zachovať, príp. šíriť kresťanstvo v budúcnosti.³⁹ Impulzom pre ich činnosť boli aj dokumenty schválené na II. vatikánskom koncile (1962–1965), ktoré boli zamerané na oživenie – *aggiornamento* – cirkvi a tiež na podporu práce laikov v cirkvi, napr. *Gaudium et spes*.

³⁶ Jukl prijal v roku 1971 po tajnom štúdiu teológie tajnú kňazskú vysviacku z rúk J. Ch. Korca.

³⁷ Bližšie k politickým amnestiám v období v komunistickom Československu pozri rozsiahlu štúdiu Jaroslav Rokoský, „Amnestie 1960,“ *Paměť a dějiny*, č. 1 (2011): 36–54.

³⁸ Podľa Korca bolo v 60. rokoch väznených ešte asi dvesto kňazov a šesť biskupov. Porov. Ján Chryzostom KOREC, *Od barbarskej noci. Na slobode*, Bratislava: Lúč, 1989, s. 298–300.

³⁹ Róbert LETZ, „Kresťanský dissent bol ťažiskovou silou protikomunistického odboja,“ *Deník Postoj*, 17. 11. 2019, <https://www.postoj.sk/49044/krestansky-dissent-bol-taziskovou-silou-protikomunistickeho-odboja> [cit. 20. 2. 2020].

Prenasledovanie katolíckej cirkvi komunistickým režimom v Česko-slovensku podnietilo vznik tzv. tajnej alebo podzemnej cirkvi. Šimulčík uvádza, že „popri verejnej cirkvi existovala na Slovensku tajná Cirkev, ktorá neverejne dopĺňala aktivitu oficiálnej Cirkvi“. ⁴⁰ Cirkev sa teda vnútorne nedelila, jej tajná zložka sa prelínala s oficiálnymi cirkevnými štruktúrami: tajnú činnosť vykonávali najmä aktívni laici, tajne vysvätení kňazi a rehoľníci, ale často aj oficiálni kňazi, keďže mnohé štátom nepovolené aktivity museli vykonávať tajne. Práve tieto neverejné aktivity vytvárali prienik oficiálnej a tajnej cirkvi.

Mikloško definuje tajnú cirkev ako všetky náboženské stretnutia a činnosti, za ktoré hrozilo väzenie a perzekúcie a komunistický režim ju trestal väzením alebo nejakým existenčným postihom. ⁴¹ Medzi aktivity tajnej cirkvi patrila popri tajnom vzdelávaní rehoľníkov a organizovaní tajných kňazských vysviacok pastorácia medzi laikmi, napr. činnosť ilegálnych náboženských hnutí a spoločenstiev, náboženské stretnutia mimo priestoru kostola a hodín náboženskej výchovy v škole, príprava na prijatie sviatostí, rozmnožovanie a distribúcia náboženskej literatúry, príprava a rozmnožovanie samizdatov a pod. Najdôležitejšou činnosťou bolo náboženské a edukačné pôsobenie medzi veriacimi, najmä práca s deťmi a mládežou.

V rámci laických hnutí sa v období politického uvoľnenia rozvinuli najmä Laické apoštolské hnutie, Neokatechumenát, hnutie Obnovy v Duchu Svätom, hnutie Oáz (hnutie Svetlo a Život), Hnutie fokoláre a Rodina Nepoškvrnenej. ⁴² Podľa Korca, „to všetko utváralo mozaiku apoštolátu tzv. podzemnej cirkvi, čo dopĺňalo oficiálnu činnosť dobrých kňazov vo verejnej pastorácii“. ⁴³

V našom príspevku sa budeme venovať jednej zo zložiek tajnej cirkvi, Laickému apoštolskému hnutiu (LAH), ktoré bolo zamerané na prácu s kresťanskými spoločenstvami mládeže, kresťanskými spoločenstvami detí a kresťanskými spoločenstvami rodín. Podľa Mikloška možno LAH charakterizovať šiestimi znakmi: ⁴⁴ 1) priamy apoštolát vykonávali laici v malých skupinách, v ktorých sa stretávali ľudia rovnakého veku, stavu,

⁴⁰ Ján ŠIMULČÍK, *Katolícka Cirkev a nežná revolúcia 1989*, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1999, s. 8.

⁴¹ MIKLOŠKO, „Tri dvadsaťročia cirkvi na Slovensku (1948–2009)“.

⁴² MIKLOŠKO, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*.

⁴³ KOREC, *Od barbarskej noci. Na slobode*, s. 335.

⁴⁴ MIKLOŠKO, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*, s. 131.

vzdelania alebo zamestnania, 2) jednota Božieho ľudu, čo sa prejavovalo v spolupráci s ostatnými veriacimi a katolíckymi skupinami, 3) spojenie so Sv. Otcami, 4) mariánska úcta, vyjadrená modlitbou ruženca a neskôr mariánskymi púťami, 5) ekumenizmus, ktorý sa prejavoval v dialógu so spoločenstvami iných cirkví a 6) kresťanská solidarita. Z činnosti LAH sa zameriame na výchovu univerzitných študentov, ktorá bola chronologicky jeho prvou zložkou.

4. MODEL VÝCHOVY UNIVERZITNÝCH ŠTUDENTOV V RÁMCI LAICKÉHO APOŠTOLSKÉHO HNUTIA A JEHO CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY

Výsledky nášho skúmania vychádzajú zo štúdia memoárovej spisby protagonistov tajnej cirkvi, z nášho výskumu z oblasti práce s deťmi v rámci LAH (metóda *oral history*), zo zistení, ktoré sa týkajú aktivít tajnej cirkvi v historickej spisbe a tiež z niektorých správ ŠtB, týkajúcich sa náboženských aktivít univerzitných študentov, ktoré sú v digitalizovanej podobe súčasťou archívu Ústavu pamäti národa (ďalej ÚPN) v Bratislave⁴⁵.

Na základe štúdia dostupnej literatúry sme si položili nasledovné výskumné otázky: 1) Kto boli protagonisti práce s univerzitnými študentmi v tajnej cirkvi a kedy môžeme datovať jej začiatky? 2) Aký bol konkrétny cieľ a obsah náboženskej a osobnostnej výchovy vysokoškolských študentov? 3) Ako bola táto činnosť organizovaná a diseminovaná? 4) Aké bezpečnostné pravidlá mala táto riziková činnosť? Z výsledkov nášho skúmania sme vyšpecifikovali charakteristické črty modelu práce s vysokoškolskými študentmi v tajnej cirkvi v období komunizmu, čo môže byť odrazovým mostíkom pre hlbšie kvalitatívne bádanie prostredníctvom metódy *oral history* (tá bola použitá aj v spomínanom výskume v oblasti práce s deťmi v tajnej cirkvi v roku 2017).

⁴⁵ ÚPN je verejnoprávna inštitúcia, ktorá vznikla na základe zákona Národnej rady SR č. 553/2002 Z. z. Zhromažďuje a spracováva všetky druhy informácií, vzťahujúcich sa na obdobie neslobody v rokoch 1939–1989, teda obdobie fašistického a komunistického režimu na Slovensku. Tieto dokumenty sprístupňuje pre odbornú aj širokú verejnosť, bližšie pozri: <https://www.upn.gov.sk>.

4.1 Začiatky práce s univerzitnými študentmi v období socializmu a jej protagonisti

Salezián Ján Beňo,⁴⁶ prepustený po štvorročnej väzbe v roku 1959, mal skúsenosti s organizovaním tajného apoštolátu z 50. rokov. Po prepustení z väzenia pracoval ako drevorubač a pokračoval v predchádzajúcich aktivitách. Organizoval stretnutia s mladými ľuďmi a písal samizdatové diela.⁴⁷ Prácu v laickom apoštoláte začal v r. 1960, „keď sa Priska Kopečná vrátila z väzenia [bola väznená za náboženské presvedčenie, pozn. autorky] – v lete 1961 dával jej a dvom dievčatám duchovné cvičenia v horách. Potom sa okolo Janka vytvorili malé skupinky, ktoré preberali koncilové dokumenty, čo nosila Priska od nitrianskeho biskupa Nécseya a absolvovali kurz filozofie, ktorý zostavil Janko“.⁴⁸

V roku 1964 bol po trinásťročnej väzbe prepustený Silvester Krčméry a o rok neskôr po takmer štrnástich rokoch väzenia prepustili Vladimíra Jukla.⁴⁹ Obaja patrili do úzkeho kruhu spolupracovníkov Kolakoviča. Mikloško uvádza, že „Priska sa v r. 1964 presťahovala z Nitry do Bratislavy a začala pracovať s vysokoškólákmi, chemikmi,⁵⁰ Vlado so Silvom sa pridali“.⁵¹ To isté tvrdí aj Letz: Krčméryho, ktorý pracoval ako röntgenológ v Podunajských Biskupiciach, dve ošetrovateľky priviedli do spo-

⁴⁶ Ján Augustín Beňo (1921–2006), saleziánsky kňaz, založil hnutie Nazaret ako reakciu na snahu režimu zlikvidovať Cirkev. Hlavným cieľom hnutia bolo pôsobiť medzi mládežou a v rodinách. Beňo a jeho spolupracovníci pripravovali prednášky a duchovné cvičenia pre rodičov s cieľom naučiť ich kresťansky vychovávať svoje deti. V hnutí bola dôležitá autorita kňazov ako duchovných vodcov, ktorí boli s rodinami v pravidelnom kontakte a usmerňovali ich duchovný aj svetský život. Hnutie sa postupne začalo uzatvárať a nadobúdať prvky sekty. Po páde komunizmu chcel Beňo získať pre činnosť hnutia cirkevné schválenie, Konferencia biskupov Slovenska však v roku 2005 vyjadrila nesúhlas s jeho činnosťou. Hnutie Nazaret naďalej pôsobí v krajinách strednej Európy.

⁴⁷ LETZ, „Kresťanský disent bol fažiskovou silou protikomunistického odboja“.

⁴⁸ MIKLOŠKO, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*, s. 110–111.

⁴⁹ SILVESTER KRČMÉRY – VLADIMÍR JUKL, *V Šľapajach Kolakoviča*, Bratislava: Charis, 1996, s. 93. Uvádzame jeho vlastné vyjadrenie týkajúce sa väzenia: „Po prepustení začala nová etapa môjho teraz už civilného života, obohateného o mnohé skúsenosti, ale bol som starší o 13 rokov a nejaké drobné. Neľutujem. Bola to asi najkrajšia a najužitočnejšia časť môjho života. Veľké veci mi urobil ten, ktorý je mocný, a sväté je jeho meno a jeho milosrdenstvo z pokolenia na pokolenie s tými, čo sa ho boja.“ Tamtiež.

⁵⁰ Išlo o študentov Chemicko-technologickej fakulty Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave.

⁵¹ MIKLOŠKO, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*, s. 113.

ločenstva, ktoré viedol J. Beňo.⁵² Krčméry sem pozval aj Jukla. Spočiatku im imponovala Beňova horlivosť a práca medzi veriacimi laikmi a atmosféra súdržnosti, ktorá v jeho skupine vládla.⁵³ Okolo Beňa sa začali vytvárať malé skupinky veriacich, z ktorých založil hnutie *Nazaret*. Hnutie však bolo príliš autoritatívne a uzavreté. Čoskoro sa ukázali nezhody v prístupe pri vedení v skupinách okolo Beňa a v prístupe Krčméryho a Jukla, ktorí neakceptovali takýto striktný prístup pri vedení mladých ľudí, manželov a kňazov.⁵⁴ Podľa Letza to bola prvá križovatka tajnej cirkvi.⁵⁵

Keďže Krčméry bol prepustený v r. 1964 a Jukl v r. 1965, ich práca s vysokoškólakmi v tajnej cirkvi mohla začať najskôr po r. 1965. Krčméry spomína: „Čakal som, až vypustia Vladka.“⁵⁶ Ďalšou indíciou zo strany Krčméryho je vyjadrenie: „Keď prišiel Vladko, urobili sme si duchovnú obnovu, a plánovali, čo ďalej...“ – ako obnoviť život cirkvi na Slovensku.⁵⁷ Súčasný slovenský historik, F. Neupauer tvrdí, že prvý vysokoškolský krúžok tajnej cirkvi Jukl s Krčmérym založili v r. 1966.⁵⁸ Iná stopa hovorí, že „takmer dva roky chodili obaja na výlety s jedným vysokoškólakom, a nakoniec im aj ten odišiel. Trvalo dva-tri roky, kým sa udomácnili medzi vysokoškólakmi – technikmi.“⁵⁹ To znamená, že práca s prvými vysokoškólakmi mohla začať v r. 1966, ako tvrdí Neupauer. Letz uvádza, že v r. 1968 „založili samostatné skupiny, ktoré sa stretávali, prehľbovali v náboženskom živote a diskutovali“, ⁶⁰ čo by už zodpovedalo tomu, že krúžkov bolo viac a začala vznikať aj určitá organizačná štruktúra.⁶¹ To tiež potvrdzuje fakt, že v r. 1968 bol prepustený

⁵² LETZ, „Kresťanský disent bol fažiskovou silou protikomunistického odboja“.

⁵³ Tamtiež.

⁵⁴ V našom príspevku sa línií okolo Beňa ďalej nevenujeme.

⁵⁵ LETZ, „Kresťanský disent bol fažiskovou silou protikomunistického odboja“.

⁵⁶ KRČMÉRY, V *Šťapajach Kolakoviča*, s. 94.

⁵⁷ Krčméry v spomienkach uvádza: „Keď som bol po prvý raz u jezuitov v kostole [po prepustení z väzenia, pozn. autorky], skoro som zaplakal. ‚Za toto sme my sedeli?‘ Na bohoslužbách nebolo skoro nijakého mladého človeka. Samé staré babky.“ Porov. KRČMÉRY – JUKL, V *Šťapajach Kolakoviča*, s. 94.

⁵⁸ *Správa Tlačovej kancelárie Konferencie biskupov Slovenska po smrti Jukla* (pripravil F. Neupauer), <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20120501008> [cit. 20. 3. 2020].

⁵⁹ MIKLOŠKO, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*, s. 111.

⁶⁰ LETZ, „Kresťanský disent bol fažiskovou silou protikomunistického odboja“.

⁶¹ To potvrdzuje aj Stromček: „Podľa modelu Kolakovičovej Rodiny začali Silvo s Vladom pod autoritou biskupa Korca po prepustení z väzenia budovať v Bratislave od r. 1968 systematickú štruktúru malých spoločenstiev vysokoškólakov.“ Porov. La-

z väzenia jezuita Ján Chryzostom Korec⁶² (1924–2015), tajne vysvätený biskup. Korec si zobral patronát nad systémom malých spoločenstiev vysokoškolákov. Z malých spoločenstiev okolo Krčméryho a Jukla sa pod Korcovým patronátom postupne stávalo širšie katolícke hnutie, ktoré malo nábožensko-edukačný charakter a spájalo všetkých, ktorí mali záujem o duchovnú a osobnostnú výchovu. Krčméry a Jukl sa snažili rozbehnúť prácu s vysokoškolákmi v malých spoločenstvách tak, ako to poznali od Kolakoviča, tiež im bol blízky prístup a spiritualita jezuitu Korca.

Rok 1968 bol obrovským uvoľnením pre jednotlivé cirkvi na Slovensku a ich ďalší vývoj: v júni bola obnovená gréckokatolícka cirkev, z Čiech sa na Slovensko vrátilo 2000 rehoľníčok a 600 rehoľníkov a pod. Prvé malé spoločenstvá, ktoré vznikali najsôr v Bratislave, sa začali šíriť po celom Slovensku. Podľa Mikloška, „Silvo [Krčméry, pozn. autorky] vždy veľmi prirodzene zhromažďoval okolo seba mladých a Vlado [Jukl, pozn. autorky] bol ako matematik koncepčne otcom takmer všetkých ideí.“⁶³ To bola optimálna kombinácia pre vytvorenie siete malých spoločenstiev vysokoškolákov a neskôr aj detí, mládeže a rodín.⁶⁴ Po príchode vojsk piatich štátov Varšavskej zmluvy 21. augusta 1968 sa priestor náboženskej slobody vo verejnom živote rýchlo zužoval. Tajné náboženské krúžky sa však práve v tejto atmosfére ukazovali ako vhodné riešenie. V tomto období existovali dve základne línie práce s vysokoškolákmi v tajnej cirkvi: skupina okolo Beňa, ktorá sa postupne sama izolovala, a skupina okolo Korca, Krčméryho a Jukla, ktorá bola otvorená.⁶⁵

dislav STROMČEK, „Silvo a Vlado – niekoľko postrehov zblízka,“ *Pamäť národa*, č. 1, (13) [2017], 2017: 82–84.

⁶² Tajne vysvätený biskup Ján Korec bol odsúdený v marci 1960 na dvanásť rokov väzenia. Za biskupa bol vysvätený 24. augusta 1951; po zistení, že tajne vysvätený biskup Pavol Hnilica (vysvätený 2. januára 1951) je sledovaný, mu neostávalo nič iné ako odísť do zahraničia. Korec tak na Slovensku zaujal jeho miesto. Hnilica bol vysvätený najmä z dôvodu, aby zabezpečoval tajné svätenia bohoslovcov, keďže biskupi boli v 50. rokoch internovaní. Okrem Hnilicu a Korca bol v r. 1955 za biskupa tajne vysvätený jezuita Dominik Kaľata (zrejme kvôli zaisteniu viacerých jezuitov v tom istom roku) a v r. 1961 jezuita Peter Dubovský.

⁶³ MIKLOŠKO, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*, s. 124.

⁶⁴ Krčméry a Jukl stáli v roku 1974 aj pri zrode sekulárneho inštitútu Fatima.

⁶⁵ Podľa Letza, „aktívnu činnosť vyvíjali aj intelektuálne zrelé osobnosti, ktoré po prepustení z väzenia vplývali na pomerne široký okruh ľudí. Boli to napríklad Viktor Trstený, Akvinas M. Gabura, Ladislav Hanus, Štefan Šmálik, František Paňák, Andrej Patka, Rudolf Bošňák, Viliam Mitošinka, Alexej Izakovič, Ján Mastiliak, Anton Srholec

4.2 Cieľ a obsah vzdelávania vysokoškolákov

Cieľom práce v spoločenstvách bolo „vychovávať inteligentných kresťanov v socialistickej spoločnosti“. ⁶⁶ V spoločenstvách sa čítalo Sväté písmo a spoločne sa o ňom diskutovalo, systematicky sa študovala nejaká oblasť náuky katolíckej cirkvi a diskutovalo sa o rôznych problémoch, ktoré členov spoločenstva zaujímali. ⁶⁷ Šimulčík rozdelil náplň stretnutí do troch častí: ⁶⁸ a) úvodná časť – osobná a spoločná modlitba, čítanie a reflexia biblických textov, b) študijná časť – filozoficko-teologické texty so zameraním na špecifiká prostredia a vzdelania členov, c) prakticko-informatívna časť – aktuality zo života prenasledovanej cirkvi na Slovensku, výmena skúseností, monitorovanie tlače, distribúcia samizdatovej literatúry ⁶⁹ a pod.

Okrem pravidelných stretnutí absolvovali členovia spoločenstiev výlety, a to jednoduché počas nediel (boli organizované často aj pre viac spoločenstiev) a dlhšie počas letných a zimných prázdnin. Počas letných prázdnin išlo spravidla o týždenný turistický výlet a v zime o týždennú lyžovačku na súkromnej chate v slovenských pohoriach. Popri turistike, resp. lyžovaní, tvoril základ týchto podujatí duchovný program. Spolo-

a iní.“ Porov. LETZ, „Kresťanský disent bol ťažiskovou silou protikomunistického odboja“.

⁶⁶ ŠIMULČÍK, *Svetlo z podzemia*, s. 16.

⁶⁷ Július Brocka, ktorý navštevoval malé spoločenstvo v 80. rokoch, opisuje svoje skúsenosti nasledovne: „Počas semestra ho naplňali ‚stretká‘ v bratislavských bytoch a po skúškach zimné lyžovačky alebo letné stanovačky. Bola to pre mňa príležitosť zoznámiť sa s vysokoškolákmi z mnohých kútov Slovenska, nové známosti, nové možnosti a príležitosti duchovne aj intelektuálne rásť.“ Porov. JÚLIUS BROCKA – RENÁTA BROCKOVÁ, *Kým prišiel November...*, Trnava: Dobrá kniha, 2009, s. 8.

⁶⁸ ŠIMULČÍK, *Svetlo z podzemia*.

⁶⁹ V rokoch 1969–1989 vychádzali na Slovensku dva základné druhy samizdatových periodík: prvý v okruhu občianskeho disentu a druhý v kresťanskom prostredí. Prvý kresťanský samizdat s názvom *Orientácia* vznikol v r. 1973 a bol určený pre kňazov Spišskej diecézy na východnom Slovensku. Stal sa priekopníkom v katolíckej samizdatovej tvorbe na Slovensku. Prvý samizdat s celoslovenskou pôsobnosťou evidujeme v roku 1982 a mal názov *Náboženstvo a súčasnosť*. Rozvoj samizdatovej tvorby možno vidieť z jej kvantitatívneho nárastu, pokiaľ v r. 1973 išlo o jeden samizdat, v r. 1989 ich už evidujeme 13. V období rokov 1969 až 1989 evidujeme celkovo 19 druhov doteraz zistených periodických samizdatov, niektoré vychádzali len v krátkom období (1 až 2 roky). Bližšie o tom na stránke www.samizdat.sk, ktorá vznikla v r. 2016 a jej obsahom sú reprodukcie slovenských samizdatových časopisov v elektronickej podobe, ktoré sú zapísané v UNESCO – Pamäť sveta); porov. JÁN ŠIMULČÍK, *História kresťanského samizdatu*, <http://samizdat.sk/historia-krestanskeho-samizdatu> [cit. 25. 3. 2020].

čenstvá mali zvyčajne dvakrát do roka jednoduché duchovné obnovy, ktoré viedli tajne vysvätení kňazi alebo rehoľníci. I keď pre spoločenstvá bola „pomoc kňazov nevyhnutná, celá aktivita v malých spoločenstvách zostávala na laikoch, ktorí boli ich hybnou silou“.⁷⁰

4.3 Systém a organizácia práce v malých spoločenstvách

Pod Korcovou ochranou sa z malých spoločenstiev postupne stávalo širšie katolícke hnutie, a to spájalo vysokoškolákov, ktorí mali záujem o kresťanskú výchovu a vzdelávanie. Malé spoločenstvá pozostávali zo siedmich až dvanástich študentov, ktorí sa pravidelne stretávali v týždňových alebo dvojtýždňových intervaloch v súkromných bytoch alebo domoch. Najskôr vznikali v Bratislave a išlo o zmiešané spoločenstvá vysokoškolákov, neskôr sa začali organizovať podľa jednotlivých vysokých škôl, v rámci nich podľa fakúlt a ročníkov. Spoločenstvá pracovali tzv. bunkovým systémom. Každý člen mal po ukončení štúdia a návrate do svojho rodného mesta alebo dediny založiť nové spoločenstvo. V ňom mal sprostredkovať iným to, čo sám zažil vo svojom materskom spoločenstve. Takto sa postupne zakladali malé spoločenstvá po celom Slovensku.

Koncom 70. rokov sa krúžky začali sieťovať: vedúci krúžkov sa začali stretávať podľa príslušnosti k univerzite a každá univerzita mala jedného zodpovedného vedúceho. Títo mali raz za mesiac tzv. „centráľko“ (centrálne stretnutie). „Centráľko“ malo duchovný, metodický a tiež organizačný charakter. Začínalo spoločnou modlitbou, nasledovala vzájomná výmena skúseností a riešenie problémov a končilo výmenou informácií. Riešilo sa na nich aj zaraďovanie nových vysokoškolákov do spoločenstiev, príp. vytvorenie nového spoločenstva. Všetko bolo založené len na osobných vzťahoch a vzájomnej dôvere.

Koordináciu aktivít laického apoštolátu na celom Slovensku mal na starosti Jukl. Celoslovenské koordinačné stretnutia sa začali v roku 1973. Podľa Letza, sa od roku 1975 vytvorila sieť, ktorá pokrývala asi 150 slovenských obcí a miest. V Juklovej skupine boli František Mikloško, Rudolf Fiby, Vladimír Ďurikovič, Jozef Dravecký a ďalší, vtedy ešte vysokoškolskí študenti, ktorí zohrali kľúčovú úlohu v aktivitách tajnej cirkvi

⁷⁰ ŠIMULČÍK, *Svetlo z podzemia*.

v druhej polovici 80. rokov 20. storočia.⁷¹ Koordinačné stretnutia boli na dlhší čas zastavené v roku 1975, keď sa zistilo, že Krčméryho a Jukla sleduje ŠtB.⁷² Oporou skrytej cirkvi boli tajne pôsobiaci rehoľníci (osobitne jezuiti, saleziáni, františkáni, kapucíni, lazaristi, piaristi a dominikáni). Pokiaľ Krčméryho a Jukla možno považovať za hlavných protagonistov a hybné sily tajnej cirkvi v 70. rokoch, tak od r. 1985 nastupuje na scénu generácie mladší katolícky laik, matematik František Mikloško (1947).⁷³ Išlo aj o pragmatické riešenie, keďže Krčméry a Jukl boli sledovaní Štátnou bezpečnosťou a stretnutia s nimi už boli veľmi nebezpečné. Po Mikloškovi prevzal koordináciu aktivít kňaz Peter Murdza.

4.4 Riziká práce s vysokoškólákmi a bezpečnostné pravidlá

Keďže práca s mladými ľuďmi bola považovaná za protištátnu činnosť, za jej odhalenie hrozili rozličné tresty a sankcie. Okrem vypočúvania to boli rôzne formy psychického nátlaku, od vyhrožovania, sledovania, preh-

⁷¹ Porov. LETZ, „Kresťanský disident bol ťažiskovou silou protikomunistického odboja“.

⁷² Napr. v správe ŠtB pod krycím menom „Lekár“ je uvedené: „Dňa 25. 8. 1977 bol prevedený pohovor s riaditeľom Ústavu tuberkulózy a respiračných chorôb v Podunajských Biskupiciach, s MUDr. Karolom Virsikom, s cieľom rozloženia skupiny členov laického apoštolátu (LA), ktorú v tomto ústave vedie MUDr. Silvester Krčméry z Bratislavy [pracoval tu po prepustení z väzenia, pozn. autorky]... MUDr. Virsik bol oboznámený so škodlivou činnosťou tejto skupiny LA, ktorú vedie Krčméry, vedúci röntgenologického oddelenia v tomto ústave. Konkrétne bol oboznámený o organizovaní 9-člennej skupiny vysokoškólákov z LF UK [Lekárska fakulta UK v Bratislave, pozn. autorky] v obci Dedinky v okrese Rožňava.“ Porov. ÚPN, *Informácia správy ŠtB za 37. týždeň zo dňa 8. 9. 1977*, č. OS 0035/01-77, Príloha č. 1 k informácii správy ŠtB za 37. týždeň zo dňa 8. 9. 1977, <https://www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/sprava-stb-bratislava/BA/67.pdf> [cit. 25. 3. 2020]. V inej správe ŠtB z r. 1978 je uvedené, že najreakčnejšou činnosťou v západoslovenskom kraji je činnosť katolíckej cirkvi. Podľa tejto správy ŠtB v západoslovenskom kraji sledovala „110 rímskokatolíckych kňazov, 82 rehoľníkov a 41 členov laického apoštolátu“ (s. 2). Na konci správy sú uvedené opatrenia, ktoré v tejto veci ŠtB urobila. Medzi nimi je pod krycím menom „Lekár“ uvedené, že „na zamedzenie činnosti LA bola u vedúceho LA [Krčméryho, pozn. autorky] prevedená domová prehliadka, pričom bolo nájdené veľké množstvo náboženskej literatúry vydávanej v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme. V prípade bolo prevedené preventívno-výchovné a profylakticko-rozkladné opatrenie s 25 osobami.“ (s. 16) Porov. ÚPN, *Správa o činnosti cirkvi a náboženských siekt v Západoslovenskom kraji zo dňa 7. 2. 1979*, č. OS-00213/50-VN-79, <https://www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/sprava-stb-bratislava/BA/71.pdf> [cit. 25. 3. 2020].

⁷³ LETZ, „Kresťanský disident bol ťažiskovou silou protikomunistického odboja“.

liadok domov a bytov až po vylúčenie z univerzity alebo prepustenie z práce. Bolo treba dodržiavať rozličné pravidlá a bezpečnostné opatrenia, ktoré mladším kolegom odovzdávali starší aktivisti, najmä Krčméry alebo Jukl, ktorí mali v tejto oblasti dostatok skúseností. Vedúci spoločenstiev pracovali tak, aby za sebou nezanechávali žiadne stopy, nerobili si žiadne písomné záznamy o svojej práci, boli inštruovaní, aby sa vzájomne nefotografovali, učili sa svoje telefónne čísla naspamäť a pod.⁷⁴ Zavádzali tiež rôzne pravidlá, ktorými sa danú činnosť snažili udržiavať v tajnosti a postupne vymysleli tajnú terminológiu: napr. „dať si čaj“ znamenalo spoločne sa modliť, „rozprávka“ nahrádzala pojem svätá omša, „čistiareň“ znamenala spoveď a pod. Vedúci boli pripravovaní aj na to, ako by sa v prípade potreby mali správať pri výsluchu.⁷⁵

Náboženské aktivity univerzitných študentov dráždili štátnu moc. Aby dokázala túto činnosť nejakým spôsobom mariť a jej aktérov potrestať, potrebovala preniknúť medzi univerzitných študentov. Najlepším spôsobom bolo „inkludovať“ do krúžku študenta, ktorý spolupracoval s ŠtB. Ten následne informoval o činnosti krúžku a všetkých osobách, ktoré boli jeho členmi, príp. o osobách, s ktorými členovia krúžku udržiavali kontakt. O snahe získavať medzi študentmi „spolupracovníkov“ sa dozvedáme z ústnych výpovedí niektorých vtedajších členov malých spoločenstiev⁷⁶ a z kontrolných správ archívov ŠtB.⁷⁷ V nich sa pomerne pravidelne nachádza informácia o skupinách veriacych študentov:

Zo stredných škôl sú získavané poznatky, že na štúdium na vysoké školy sa dostávajú poslucháči, ktorí sú nábožensky zaťažení. Medzi týmito študentmi potom nachádzajú živnú pôdu osoby z radov laického apoštolátu a snažia sa mladých ľudí ovplyvňovať náboženskou ideológiou. V súčasnej dobe je v štádiu preverovania poznatok, že na internát Ľudovíta Štúra v Bratislave dochádzajú osoby z radov

⁷⁴ Blanka KUDLÁČOVÁ – Nikol Šebová, „Model práce s deťmi v tajnej Cirkvi na Slovensku v období rokov 1973–1989,“ in *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku obdobia normalizácie po pád komunizmu*, ed. Blanka Kudláčová, Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2018, s. 219–235.

⁷⁵ Tamtiež.

⁷⁶ Tamtiež.

⁷⁷ Porov. ÚPN, *Kontrolná správa o plnení úloh stanovených operatívnu poradou náčelníka ŠtB dňa 14. 5. 1976 a rozbor agentúrno-operatívnej práce na úseku mládeže*, <https://www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/sprava-stb-bratislava/BA/64.pdf> [cit. 28. 3. 2020].

laického apoštolátu a prevádzajú so študentmi školenia náboženského charakteru.⁷⁸

Inou cestou, ako získavať informácie, boli technické zariadenia. Mnohí pamätníci uvádzajú prípady, keď ich príslušníci ŠtB fotografovali či nahrávali napríklad počas náboženskej púte. Objavili sa tiež príklady inštalácie odpočúvacieho zariadenia priamo v bytoch (napr. Korec). Štátna bezpečnosť však nedokázala odkryť celý systém či aspoň mozaiku fungovania činnosti študentov. Pochopiť nedokázala najmä motívy, ktoré ich k takýmto aktivitám viedli.

ZÁVER

Konfesionálna edukácia v prostredí tajnej cirkvi je špecifickým, doposiaľ málo prebádaným segmentom edukácie v období komunizmu na Slovensku. Vznik tajnej cirkvi a spôsob jej práce v malých spoločenstvách má počiatok ešte v aktivitách Katolíckej akcie, dozrieval v období tvrdých perzekúcií voči cirkvám v 50. rokoch a začal sa rozvíjať v druhej polovici 60. rokov, keď boli z väzenia prepustení mnohí biskupi a kňazi. O masívnejšom raste aktivít a členov možno hovoriť od 70. rokov.

Vzhľadom k veľkosti siete animátorov a k nej pridružených spoločenstiev možno tvrdiť, že práca s vysokoškólakmi bola v období 70. a 80. rokov najmasovejšou aktivitou širšieho laického apoštolského hnutia v rámci tajnej cirkvi. Jej východisková idea dozrela u jej protagonistov počas sebareflexie, premýšľania a v období ťažkých prác vo väzeniach: uvedomili si, že ak chce cirkev prežiť komunizmus, musí vychovať novú generáciu kresťanov. Paralelne s heslom socialistického vzdelávania „vychovať občana ako budovateľa socializmu“ si vytýčili heslo „vychovať zrelé osobnosti, ktoré dokážu byť vnútorne slobodné v časoch neslobody“.

Prístup k vysokoškólakom bol komplexný, nešlo v ňom len o náboženskú výchovu, ale o formovanie osobnosti ako takej. Zvolené metódy boli veľmi atraktívne: práca v malých spoločenstvách (okrem duchovného rozmeru rozvíjala aj personálny a sociálny rozmer), jednoduchové

⁷⁸ ÚPN, *Správa o štátno-bezpečnostnej a operatívnej situácii po línii vysokých škôl a voľne žijúcej mládeže*, <https://www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/sprava-stb-bratislava/BA/74.pdf> [cit. 28. 3. 2020], s. 4.

výlety do okolia (rozvíjali oblasť poznania), týždňové letné výlety, príp. zimné lyžovačky (rozvíjali telesný rozmer a praktické zručnosti a pod.). Dôležitou črtou a základom celého systému bola dôvera. Keďže išlo o protištátnu činnosť, za ktorú hrozili rozličné tresty, jej aktéri si museli vzájomne dôverovať. Vedomie vysokoškolákov, že robia niečo dôležité a musia o tom mlčať, malo v sebe veľkú mieru dobrodružstva a silnej motivácie. Mladí ľudia sa učili zodpovednosti za seba, za iných a za spoločné dobro. Keďže v malých spoločenstvách išlo o priateľské a dôverné vzťahy, často medzi ich členmi vznikali manželstvá. Práca s univerzitnými študentmi v malých spoločenstvách pretrvala až do r. 1989, keď sa transformovala do oficiálnej činnosti univerzitných pastoračných centier na viacerých slovenských univerzitách.

Práca s vysokoškolákmi počas socializmu bola koncepčne premyslená, organizovaná činnosť, ktorá sa začala rozvíjať od r. 1966 a jej protagonistami boli Krčméry a Jukl, od r. 1968 bol jej garantom biskup Korec. Skupiny okolo Krčméryho a Jukla sa postupne stali „alternatívou k oficiálne propagovanému ateistickému svetonázoru“⁷⁹ a v 80. rokoch prerástli aj do „otvorených občianskych aktivít za ochranu ľudských a náboženských práv“.⁸⁰ Letz spomína púte, ktorých sa zúčastňovali najmä mladí ľudia.⁸¹ Púte mali náboženský charakter a obsah, boli však tiež vyjadrením spolupatričnosti ľudí v totalitnom režime a zároveň formou protestu proti porušovaniu ľudských práv a náboženskej slobody. Najmasovejšie púte boli v Levoči, kde sa nachádza Mariánska hora so svätyňou, ktorá je najstarším pútnickým miestom na východe Slovensku.⁸² Za prelomovú udalosť Letz označil púť v moravskom

⁷⁹ Peter JAŠEK, „Slovensko v rokoch normalizácie: spoločensko-politická situácia,“ in *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku obdobia normalizácie po pád komunizmu*, ed. Blanka Kudláčová, Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2018, s. 16.

⁸⁰ Róbert LETZ, „Komunistický režim a katolícka cirkev na Slovensku v 80. rokoch,“ in *Sviečková manifestácia I. (štúdie a spomienky)*, ed. Peter Jašek – František Neupauer – Ondrej Podolec – Pavol Jakubčín, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2015, s. 23–41, tiež Marián GAVENDA, *Odkaz tajnej Cirkvi*, Bratislava: Don Bosco, 2017.

⁸¹ Tamtiež; podobne sa vyjadruje Mikloško, podľa ktorého členovia mládežníckych spoločenstiev sa začali najmä v 80. rokoch vo veľkej miere zúčastňovať na púťach a mnohí z nich aj pomáhali s ich organizáciou, porov. MIKLOŠKO, *Nebudete ich môcť rozvrátiť*. ŠIMULČÍK, *Svetlo z podzemia*.

⁸² Počet účastníkov v Levoči stúpал zo stotisíc v r. 1980 až na osemsttisíc v r. 1987, keď do Levoče putovalo najviac osôb, z nich 65 % tvorili mladí ľudia do 30 rokov. Išlo o vôbec najväčšiu púť v období socializmu na území Slovenska, porov. František DLU-Goš, *Dejiny Mariánskej hory v Levoči 1247–1995*, Levoča: Polypress, 2000.

meste Velehrad, ktorá sa konala 7. júla 1985 pri príležitosti 1100. výročia smrti sv. Metoda. Väčšina pútnikov, ktorí sa na nej zúčastnili, boli zo Slovenska, pričom celkový počet zúčastnených sa odhadoval na 150 až 200 tisíc.⁸³ Ďalšou významnou udalosťou a zviditeľnením veriacich bola v roku 1987 petícia moravských katolíkov s názvom *Podnety katolíkov k riešeniu situácie veriacich občanov v ČSSR*, ktorá obsahovala 31 bodov, resp. požiadaviek, ako by bolo dobré riešiť problémy medzi štátom a katolíckou cirkvou, čím by bola ukončená diskriminácia nábožensky angažovaných občanov.⁸⁴ V r. 1988 vyzval kardinál Tomášek veriacich, aby podpísaním podporili požiadavku petície, čo spustilo masovú reakciu: počet podpisov dosiahol počet 501 590, z čoho zo Slovenska bolo 291 284 podpisov.⁸⁵ Vyvrcholením aktivít za náboženskú slobodu bola „sviečková manifestácia“. Konala sa dňa 25. marca 1988 na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave ako tichý protest veriacich.⁸⁶ Zúčastnilo sa jej asi desaťtisíc veriacich, proti ktorým brutálne zasiahla oficiálna moc. Štátna bezpečnosť zadržala 141 osôb a 14 osôb bolo zranených.⁸⁷

Čo sa týka skúmania aktivít tajnej cirkvi, sme len na začiatku. No už prvé zistenia ukazujú, že ani v ére socializmu nešlo o zanedbateľnú časť náboženskej výchovy a edukácie ako takej. Práve opačne, zdá sa, že po stránke organizačnej, procesuálnej a metodickej išlo o originálny prístup, ktorý bol pre mladých ľudí efektívny a aj atraktívny. Práca a aktivity v tajnej cirkvi dokazujú, že je možné uchovať si osobnú integritu a slobodu aj v podmienkach neslobody, aj v „klietke“⁸⁸ je možné utvárať malé ostrovčeky slobody, v ktorých možno dýchať obomi časťami pľúc, dokonca aj slobodne vychovávať.

⁸³ LETZ, „Komunistický režim a katolícka cirkev na Slovensku v 80. rokoch“.

⁸⁴ Bližšie Ján ŠIMULČÍK, *Čas svitania*, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 24.

⁸⁵ Tamtiež, s. 26.

⁸⁶ Bližšie Ján Chryzostom KOREC A SPOLUPRACOVNÍCI, *Bratislavský Veľký piatok*, Bratislava: LÚČ, 1994; tiež *Sviečková manifestácia I. (štúdie a spomienky)*, ed. Peter Jašek – František Neupauer – Ondrej Podolec – Pavol Jakubčín, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2015.

⁸⁷ Ondrej KRAJŇÁK, „Úvodné slovo,“ in *Sviečková manifestácia I. (štúdie a spomienky)*, ed. Peter Jašek – František Neupauer – Ondrej Podolec – Pavol Jakubčín, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2015, s. 10.

⁸⁸ Katherine VERDERY, *What was socialism and what comes next?*, Princeton: Princeton University Press, 1996.

**The Secret Church as a Space for Education of Free Young People
under Communism in Slovakia**

Keywords: Slovakia; Communism; Education; Secret Church; Lay Apostolic Movement; University Students

Abstract: After the Communists took power in 1948, the school system and education in Czechoslovakia were indoctrinated by the ideology of Marxism-Leninism. A unified state system of education was created (Education Act No. 95/1948 and Higher Education Act No. 58/1950) with the aim of educating each young person as a "builder of Communism". The Church became the biggest internal enemy of the state, so-called church acts were passed, orders were abolished, and many bishops, monks, nuns and priests were sentenced to imprisonment. The government attempted to track and control representatives of the official Church. Therefore, in the period of political release in the 1960s (Prague Spring), when the first monks and priests were released from prison, the so-called Secret Church launched its activity in Slovakia. The paper is focused on an analysis of the model of work with university students which was historically the first form of spiritual and intellectual formation in the Secret Church in Slovakia.

prof. PhDr. Ing. Blanka Kudláčová, PhD.
Katedra pedagogických štúdií
Pedagogická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Priemyselná 4
918 43 Trnava
Slovensko
blanka.kudlacova@truni.sk